Лопушан Тетяна Володимирівна
к. філол. н., доцент
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

# УМАНЩИНА В ЖИТТІ І ДОЛІ ВОЇНА-МИТЦЯ ЯКОВА СТРУХМАНЧУКА

У довіднику українського історика Василя Кучерука «Українська Галицька Армія», подано ґрунтовну інформацію про, військове з'єднання українських патріотів широко знане за абревіатурою УГА, що брало участь в національно-визвольних змаганнях 1919-1921 років в Україні. Автор назвав її «армією інтелектуалів і митців», з чим цілком можна погодитися. Покликані любов'ю до Батьківщини і прагненням використати шанс для відновлення української державності, десятки високоосвічених галичан взялися за зброю. Одним із них був Яків Струхманчук, якого примхлива доля пов'язала зі старовинним містом Умань на Східному Поділлі.

Під час Першої світової війни, перейнятий патріотичним поривом, Яків Струхманчук, як і тисячі інших українських патріотів у Галичинні, стає вояком легіону українських січових стрільців, який був сформований в складі австро-угорської армії з ініціативи Головної Української Ради та Української Бойової Управи. Втім, його бойовий шлях був недовгим – разом зі своєю військовою частиною він потрапив до табору військовополонених під сибірським містом Омськ, де перебував до Лютневої революції в Російській імперії.

Далі митця закрутив вир національної революції: він редагує галицьку газету «Наша думка», що друкувалася у Києві, співпрацює з УНР, а після утворення ЗУНР стає вояком Української Галицької Армії, , яка через злиденне матеріальне становище та черевний тиф, що підкосив майже половину бійців, вимушена була укласти угоду з більшовиками і стала взимку 1920 року називатися Червоною Українською Галицькою Армією (ЧУГА). Яків Струхманчук на цей час був ад'ютантом головнокомандуючого УГА Мирона Тарнавського і безпосередньо брав участь у перемовинах про співпрацю з Червоною армією.

Більшість галичан відмовилися від союзу з «червоними», лише Перша Галицька бригада Червоних Українських січових стрільців, командиром якої був вже згаданий комуніст М.Л. Баран, та й то не вся погодилася на цей мезальянс. Починаючи з березня 1920 року Струхманчук призначений на посаду помічника комісара цієї бригади, а після розформування у квітні більшовиками ЧУГА, служить у штабі 45-ої стрілецької дивізії, який розміщувався в Умані, опікуючись питаннями культури. Загалом відомості про чотири роки, які Струхманчук прожив на Уманщині досить скупі, а інколи й суперечливі. Достовірно відомо, що він невдовзі демобілізувався, почав завідувати відділом газети «Вісті

Уманщини», пізніше очолює повітовий відділ політосвіти. На сторінках «Вістей Уманщини» регулярно з'являлися його статті та рецензії щодо культурного життя міста та повіту. Він доклав багато зусиль до створення в Умані Школи народного мистецтва імені Т.Шевченка, у якій навчали основам народних ремесел, зокрема, гончарству. Нині в місцевому краєзнавчому музеї збереглося кілька керамічних виробів її вихованців.

З Уманциною пов'язаний новий сплеск творчої активності Струхманчука-художника. Своєрідним каталізатором для творчого піднесення митця став приїзд до Умані театральної трупи Кийдрамте. Громадськість міста одразу поставилася прихильно до акторів, оточила їх увагою. Міська інтелігенція часто безплатно допомагала театрові, виконуючи підсобні роботи, надаючи акторам своє житло, а також виступаючи у ролі масовки під час монументальних курбасівських постановок. Гастролі тривали з кінця серпня 1920 р. до 30 квітня 1921 р.

Його перу належить кілька рецензій на вистави в газеті «Вісті Уманщини», які відзначаються глибокою обізнаністю у театральному мистецтві та фаховим підходом до аналізу вистав. Однак, мабуть, найважливішим наслідком долучення до геніальної курбасівської режисури став ряд портретів акторів Кийдрамте написаних в Умані: Валентини Чистякової (поема «Гайдамаки» Шевченко), матері Курбаса – Ванди Яновичевої («Гайдамаки»), Любові Геккебуш («Макбет» Шекспіра, «Гріх» Винниченко), Володимира Калина («Макбет») та ін. Всього 33 малюнки, 28 з яких нині зберігаються у фонді ескізів Музею театрального, музичного та кіномистецтва УРСР в Києві.

З Уманщиною пов'язані визначні події й в особистому житті Якова Струхманчука. Тут він закохується в актрису курбасівської трупи Риту Нещадименко, однак вона не відповідала йому взаємністю. 1922 року Струхманчук одружується з юною Оленою Заречинською, одеситкою, яка разом з батьками рятувалася від голоду у рідні в селі Дубова Уманського повіту. 27 червня наступного року в подружжя Струхманчуків народилася донька Надійка, що залишила нам дорогоцінні спогади про батька.

Непорозуміння з радянською владою розпочалися для Струхманчука вже на Уманщині. Його палку прихильність до політики українізації не розділяло місцеве керівництво, а тому він втратив посаду завідувача повітового відділу освіти і був виключений з більшовицької партії. 1924 року родина Струхманчуків переїздить до Києва.

Яків Струхманчук став жертвою сталінської репресивної машини. Разом з іншими галичанами В.Атаманюком, М.Козорісом, М.Кічурою, М.Ірчаном його заарештували у фабрикованій НКВС справі УВО.

Струхманчук отримує звинувачувальний вирок і десять років перебування в сумнозвісних Соловецьких таборах. Але вже за три роки його справу переглянуть і митця розстріляють 2 грудня 1937 року.